

ספרים

הנרדלס

אומרים על ג'וזפה תומאזי, דוכס פאלמה ונסיך למפדוזה, שהגה בספרו „הברדלס“ בעשרים וחמש שנותיו האחרונות ורק כאשר ידע שקרבו ימיו למות בגלל מחלה המקנת בגופו ניגש לכתיבת ספרו, השלימו בזמן קצר יחסית, ומת בשנתו הששים לערך, בלא שיספיק לראות את הספר יוצא לאור וזוכה לתפוצה עולמית.

רושמי רשומות הסטאטיסטיקה יודעים לספר שעשרים וחמש השנים שבין שנת השלושים וחמש לשנת הששים בחייו של פרנואיקן הן שנות היצירה הפוריות ביותר. לאמפדוזה יצר בשנים אלו ספר אחד בלבד, הוא הספר המוגש לנו עתה בתרגום עברי מעולה ביותר; אבל ספר יחיד זה עומד בסימן של בגרות יצרית עליונה ובשלות מובהקת, בשלות של יצירה, של סגנון, של תפיסה היסטורית ופרספקטיבה היסטורית, וכוח פיוטי גדול יצוק בו. דומה עליך המתחבר ידע על ספרו הכל בטרם יגש לכתיבתו, שעטו לא הכתיב לו דבר ולא הפתיעו תוך כדי כתיבה. לאחר קריאת הפרק הראשון, למשל, דומה שאתה כבר יודע הכל על גיבור הספר, הנסיך פבריציו סאלינה, לאחר שהצליח המחבר במיזער האמצעים להעמידו על המטען הנפשי החווייתי שהוא נושא מעברו ומורשתו הביולוגית והתרבותית, על הלך-רוחו בהווה ועל חששותיו ותקוותיו לעתיד; והוא הדין ברקע החברתי וההיסטורי, שכבר בפרק הראשון טמונים כל גלעיניו, ותוך כדי התפרשות היצירה אין הם אלא מגבטים וצומחים באורח הגיוני מבחינת האמת ההיסטורית ובאורח מהימן מבחינת הבדיה האמיתית. גם שאר הגיבורים רובם-ככולם יצאו ברורים ומוזקקים לאחר תקופת האינקובציה הממושכת שלהם בנפש היוצר, והם מיצגים

לא רק את עצמם אלא חוגים שלמים באוכ' לוסיה הסיצילית.

שכן זהו הרומן של סיציליה, אי ים-תיכוני, שבתוקף מסיבות היסטוריות עלה בגורלו, כאילו על-כרחו, להסתפח בסופו של דבר אל ממלכת איטליה המאוחדת. במגולוג הארוך של דון פבריציו מנסה למפדוזה לשים בפי גיבורו את הדיאגנוזה של האי הזה. דון פבריציו הוא סיצילי, אך הדם הצפוני שבעורקיו מספיק לו לעמוד ולעשות את חשבון-הנפש העגום של בני-הדרום, לכשתרצה— של יושבי רצועת-הים-התיכון כולה. יושבי-הדרום הם ערברב של צאצאי מהגרים ופולשים בני עמים ותרבויות שונות, שיצרו מזיגה משונה של תרבות שלא נקלטה ברקע שעליו נכפתה, ועל חרבות התרבויות העתיקות והחדשות שרדה אוכלוסיה מנוונת, עצלה ואדישה משום שמעולם לא ניתן לה לקבוע בעצמה את גורלה. מתוך שתימדי משלו בה זרים, הריחי מפתחת מין עורפילי כלפי זרים ותרבות זרה; אוכלוסיה עייפה משום שהיתה מושבה לא-ריבונית תמיד, עד שכאשר ניתנה לה שעת-הכושר, בתקופת גאריבאלדי ואיחוד איטליה, להתנער ולהתאושש, לא היה בה כוח לכך וגוה היה לה להישאר בתנומת החידלון והמוות שנשתקעה בה מאות-בשנים. מכאן סגולת האגמון שבה, להיפוף אך לא להישבר, ומכאן האשליה של בני האי, שהם אלים שאיש לא יצליח ללמדם גימוסים. הנוף והאקלים החם והאכזר, המ' תוארים בכוח פיוטי רב, אף הם תורמים את שלהם להתאבנות זו, לשביעות-רצון-עצמית זו, להצטנפות-פנימית שכל עצמה התאבדת.

על רקע זה מתחוללות התמורות החברתיות של תקופת הריסורג'ימנטו באיטליה. על אירופה כבר עברה תקופת המהפכה הבורגנית, ואילו בסיציליה היא מופיעה באיחור, כדרך שכל הגילויים הרוחניים והחברתיים מופיעים בה באיחור. מעמד האצולה, שדון פבריציו הוא נציגו ברומן, גווע והולך, מפנה מקומו לפלביים זרזים נוסח דון קלוג'ירו סידארה, הלובשים פראק שחור

מכאן חיבתו של דון פבריציו לאחינו הצעיר טנקרידו, שראיתו האירונית בדברים, זו הדנה, כביכול, למוות כל גילוי של פאתוס ומחייה בהומור כל גילוי של מוות, מושכת את לבו.

אך המוג הסיצילי עומד גם בסימן של חוש-ניות-יתר, שהאקלים והבטלה מגבירים אותה. ההבלחות העיקריות בתהליך ממושך ואטי זה של חיי-מוות הם גילויי האהבה ופרשיות האהבים. בשביל האהבה מוכן אפילו הסיצילי לטרוח, והיא משמשת אחד מכלי-ההנשק העיקריים גם בשטח החברתי והפוליטי, עד שדומה שהחיים מקבלים משמעות לאור האהבה לא פחות משהם מקבלים משמעות לאור המוות. אלא שגם האהבה היא בת-חלוף, "אש ולהבות לשנה אחת, אפר לשלש-שים שנה" (54). גם היא עומדת בצל המוות. יש למצוא אפוא דבר בן-קיים יותר, דבר שיש בו מאשליית הנצח, דבר שהוא ביטוי סובלימאטיבי של כוחות האהבה והיצירה. ברומן זה מיצגת האסטרונומיה, חובתו של דון פבריציו, את המירשם המורפיסטי שעל-ידיו ניתן לשכוח את הנצח (קרי: מוות). באמצעות הנצח, נצח ממלכות-הכוכבים הקרות, נצח ממלכתה של וינוס הכוכב, זו הקיימת והנצחית, בניגוד לווינוס הבשרודם שהמוות מקנן בגופה. ברעני גסיסתו האחרונים של דון פבריציו, בסוף הפרק הנפלא "מות הנסיך", מזדהות לרגע וינוס האשה ווינוס הכוכב, אלא שאז בא המוות, כי אין זהות לבשר ולנצח אלא במוות.

גם חולשות יש בספר. המחבר מכריז על דון פבריציו כעל אינטלקטואל מזהיר בעל כושר-ניתוח, אך הוא מצליח להעמידו יותר כאדם בעל חושים ערים וכושר פיוטי, זה הכושר שבו למפדווה עצמו מצטיין יותר. אך בסך-הכל אין פגמים כגון אלה גורעים מן העובדה שלפנינו רומן-מופת, כתוב בצורה שמרנית-מדעת המזכירה את יצירת המאה התשע-עשרה, מתוך ראייה ממולחת של איש המאה העשרים, היודע שבינתיים באו ג'ויס וקאפקא לעולם והסתלקו ממנו — ואין הדבר מפריע לו כלל.

י. מ.

על תחתונים כפריים ונעלי-איכרים גסות. מעמד שלם, על אורח-חיו, אחוותו ואר-מנותו, עומד בסימן המוות, תווי הגסיסה כבר טבועים בפניו.

אחת ההגדרות לאדם אומרת שהאדם הוא בן-תמותה היודע זאת. למפדווה כתב את ספרו מתוך ידיעה שהמוות כבר אוכל בגופו, דבר המשווה גון של אותנטיות טראגית לתודעת-המוות העוברת כחוט-השני בספר כולו. תודעת-המוות נותנת מין פרספקטיבה מיוחדת בראיית הגיבורים, ראייה באור אנושי מאד, אור הומורי דווקא. המוות הצפוי לכל מעמיד כל הפלגה, כל סופרלאטיבי באור מגוחך, וממילא מתבלטת האירוניה שבמצב האנושי יש בו ברון פבריציו משהו מן ההמלטי, מן השיתוק שמקורו בסגולה להרחיק ראות עד המוות. מכאן מין הבנה סלחנית והומורית לחולשות בני-אדם, מכאן ההופעה הפאתטית של גילויי סערת-נפש, שאפתנות ואהבה עזה, מכאן האבסורדי שבכל התכונות אל הנצח.

שפן בחיים עצמם אין נצח. גם "נצח האהבה נמשך שנים מועטות ולא יובל" (ע' 208), ואפילו הנצח האנושי-הכללי נמשך "מאה או מאתיים שנה" (142). הנצח האמיתי קיים רק לאחר המוות, ומכאן ש"אין אדם רשאי לשנוא אלא את הנצח בלבד" (173).

אולי מכאן מתחייב שאם אין נצח בחיי אדם חייב אדם להילחם ולמרוד בכל גילויי החיים האומרים מוות, בכל ההססנות, השקיעה על השמרים, האדישות ורפיון-הידיים, ולהפוך את החיים למין אי של אורה בין "שתי החשכות", זו שלפני הלידה וזו שלאחר המוות. אבל כאן מתערבת סיציליה; האופי הסיצילי אומר מוות בחיים, חיזור אחרי המיתה, "לארגן לעצמו מידה רבה ככל האפשר של מוות בעודו ממשך לחיות" (190). ואם באופי הסיצילי בכללו כך, על-אחת-כמה-יזכמה בבן המעמד ההולך למות.

* ג'וזפה תומאזי די למפדווה: הברדלס; תורגם מאיטלקית בידי פנינה בת-שלה, הביא לביה"ד אמציה פורת; "עם עובד" / ספריה לעם, 1961.